

življenja«, aristokratski esteti, ki mu je današnja problematičnost tuja. Zato je tudi on današnji generaciji precej tuj.

Mislim, da na osnovi tega in takega razbora moremo precej točno ugotoviti, da je Dučić velik umetnik polpreteklosti, morda največji umetnik samo-estet na našem jugu, da je mislec z veliko erudicijo, pa eklekticist tako v prozi kot v pesmi, najboljši še kot slikar impresionističnih pastelov, tip pesnika iz francoskega duha, čeprav je iz dinarske rase, precej nasproten tipu slovenskega pojmovanja poeta, Pesnika, ki »trpi brez miru... vpije iz dna... in se v areni življenja bori... za svojo podobo«.

Tine Debeljak

ZAPISKI

Nova dela J. Plečnika v Pragi.

Delo, ki ga J. Plečnik vrši po l. 1919 v Pragi, je kakor smo že opetovano poudarjali,¹ v najožji zvezi z njegovimi povojnimi deli v Ljubljani. Eno snovanje nosi drugo, prepletajo se motivi z ene in druge strani in vzajemno izmenjavajo rešitve sličnih nalog. Regulacija Hradčan in njih okolice se prepleta z regulacijo Ljubljane, pa tudi posamezni načrti za Prago se vzajemno izpopolnjujejo s študijami za ljubljanske probleme in narobe. Najzanimivejša pa je v tem oziru zgodovina načrtov za cerkev Srca Jezusovega v Pragi in cerkev sv. Frančiška v Ljubljani.

Za cerkev Srca Jezusovega so položili temelje l. 1928. Danes je arhitektonsko dovršena in se izdeluje njena notranja oprema. Za to cerkev je izdelal arhitekt celo vrsto načrtov; delo zanjo zavzema eno glavnih mest v njegovem snovanju po vojni. Začetek dela se je zavlačeval in tako je svoj prvotni osnutek porabil pri rešitvi načrta za cerkev sv. Frančiška v Šiški ter s tem zaključil prvo fazo študij zanjo. Ideal velike pravokotne dvorane mu je bil pri snovanju ves čas pred očmi. Pri novem načrtu, po katerem so leta 1928 pričeli z delom, pa je izločil iz notranjščine vse, da bi mogel uresničiti svoj novi zamisel enostavno kubičnega prostora, po katerem bi arhitektonsko nevezano razstavil kot samostojna kubična telesa oltarje in drugo opravo.² Cerkev stoji prosto sredi velikega trga, njen trup je zleknjen po zemlji, nad njim pa dominira celo širino stavbe zavzemajoči ploski zvonik z ogromno uro. Pogled na gmoto te cerkve iz ulic, ki vodijo k trgu, je resnično velik in v tem velikem merilu spominja na vtis najmonumentalnejših cerkvenih stavb preteklosti. Zunanjščina učinkuje samo z grupacijo svojih stavbinskih gmot in s svojim gradivom, ki je porabljeno v naravni pristni barvi. V treh vodoravnih pasovih je zložena zunanjščina. Spodnji pas, podzidek je iz betona, nad njim se dviga na vrhu v loku rahlo naprej zalomljena zaprta stena, ki je vsa iz kamenine in v katero so po enakomernem vzorcu vstavljene nekoliko naprej štrleče prizme iz granita.

¹ Prim. n. pr. Fr. Stelè, J. Plečnik na Hradčanih in v Ljubljani. Lj. 1930.

² Načrti so izdani v knjižici Projekt chrámu Srdce Ježíšova na Král. Vinohradech, Praha 1928.

Njihov hladni ton rahlo kontrastira z gladkim ozadjem iz toplo rjave kamenine. Na ta glavni sloj, ki prevladuje v vsi zunanjsčini, je položen tretji zopet nizki sloj; po barvi je svetel in izvršen v ometanem zidu; vanj so vdelana okna, ki razsvetljujejo notranjščino. Iz istih elementov je sestavljen mogočni zvonik, ki ga spremljata dve sloki piramidi; njegovi glavni ploskvi zavzemata dva velika kroga z urami. Z isto enostavno velikostjo in pristnostjo porabljenega gradiva je oblikovana notranjščina. Tudi tu zavzemajo glavni del toplo barvaste s pilastri poživiljene gladke stene iz kamenine, nad njimi pa je ometan pas z okni. Prostornina je zajeta v enostavnem ogromnem kubusu, kjer naj učinkujejo samo njegove preračunjene mere. Oprema še ni izdelana, postavljen pa je že glavni oltar z obhajilno mizo in ambonama na oglih. Njegova izpopolnitev je zamišljena z velikim kipom v ozadju, stena ozadja pa naj bi bila primerno obložena in poslikana.

Že v dvorani cerkve v Šiški se je Plečnik boril predvsem za enostaven, kubično sklenjen in jasen prostor, čigar monumentalnost naj bi izvirala predvsem iz njegovih mer. V praški cerkvi, ki je po svoji umetniški genezi logično nadaljevanje misli, iz katere se je porodila šišenska, je storil zadnji korak k temu idealu, korak k prostoru samemu na sebi. Ves razvoj katoliškega cerkvenega stavbarstva od prvih starokrščanskih stavb do rokokoja, je skozi več ko poldrug tisoč let kljub vsem navidezno pogosto disparatnim pojavom vrstečih se slogov instinktivno in nevzdržno stremil nazadnje le k enemu in edinemu cilju, k poenotenju notranjega prostora. Estetika prostornini imanentnih mer, ki je igrala toliko vlogo že pri sestavljanju gradbenih gmot v antiki, se je postopoma uveljavljala tudi v razvoju krščanske kultne prostornine. Svoj relativni višek je dosegla v velikih cerkvenih stavbah renesanse in baroka, lebdela pa je pred očmi tudi mnogim novejšim graditeljem cerkva, posebno beuroncem. Plečnik je v svojih načrtih za Prago in Ljubljano razvil princip po strogih merah sestavljenega kultnega prostora do neke skrajnosti, ki presega tisto, kar sta dosegla renesansa in barok. Skrajnost se javlja tudi v tem, da so ta idealni prostor podobno kakor v baroku v njegovih prvih načrtih in tudi še v cerkvi sv. Frančiška v Šiški spremljale stranske, estetsko rezonančne prostornine, a se jim je v Pragi popolnoma odrekel in dosegel v tem razvoju k enotnemu, po ničemer motenemu, samem v sebi estetsko uravnovešenemu prostoru neki ideal, ki presega vse, kar je ustvarila zgodovinska kulturna arhitektura.

Značaj Plečnika kot borca za nova spoznanja v arhitekturi se je redko kje tako ostro izrazil kakor v tem njegovem delu. Borec je bil on sicer vedno, saj je bila za takratni čas celo radikalno borbena že njegova prva izvršena cerkvena stavba cerkev sv. Duha na Dunaju. Toda problematika, ki je bila takrat postavljena na osnovo porabe novega gradiva, železo betona in po njem omogočenih novih smelih konstrukcij, je v Šiški ali v Pragi sedaj temeljito drugačna; pomaknjena je v idejno bistvo arhitekture, v prostor in njegov značaj, ne več v njegovo vidno lupino. Pred problemom prostornine, ki je bistveni problem krščanske kultne prostornine v nasprotju z antično arhitekturo vidne in otipljive lupine, pada pomembnost vidnih in otipljivih sestavin arhitekture, kakor se javlja v slogih in konstrukcijah.

Zato je Plečnik s pravim instinktom osredotočil v zunanjsčini vso pozornost na sestav gmot in njihovo zlaganje označil predvsem z barvo gradiv, v notranjsčini pa na pretehtano razmerje višine, širine in globine prostora, ki mu je lupina nujno zlo in naj se zato ne vriva na prvo mesto pozornosti. Za bodočega raziskovalca Plečnikove tvornosti bo razvoj arhitekture misli bogoslužne cerkve pri njem eno najzanimivejših vprašanj. Za reševanje te naloge se je zavzel resnično z vso dušo in s tistim stvariteljskim prainstinktom graditelja, ki je zanesljiv znak velikih oblikovavcev. V Pragi je s treznim poudarkom z naravnost hladno odpovedjo vsemu slučajnemu a v oblikovanju notranjsčine za efekt tako hvaležnemu združil toliko monumentalno velikost v zunanosti, da je s cerkvijo Srca Jezusovega ustvaril arhitektonski znak okraju, v katerem stoji.

Manj problematik kakor v cerkvenem je Plečnik v svojem profanem ustvarjanju v Pragi. Tu je po večini vezan po okolici, v kateri ustvarja, nikdar pa se ne odreče problematiki pri reševanju posameznih nalog, posebno če so konstruktivne in prav rad izrabi konstruktivno ogrodje v lepotne svrhe, čeprav ga vsaj toliko, da njegove funkcionalne oblike ne uniči, prav rad oblikovno simbolizira in alegorizira ali preobleče. Tudi ta poteza je značilna za Plečnika kot arhitekta, ki, kakor sam pravi, le ne more izhajati brez melodije.

S Hradčan prinašamo kot dodatek k slikam vhoda na stopnišče, ki vodi s tretjega dvorišča na vrt na okopih,³ sedaj njegov izhod na ta vrt. V nekem nasprotju z igrivim bogastvom vhoda zgoraj je ta izhod zasnovan ustrezno resni okolici baročnega podstavka palače v dorsko strogih oblikah, ki jasno izražajo tektonski problem dane naloge.⁴ Vse je iz kamena, železna tra-verza, ki varuje vrh odprtine, je pokrita z bakrom.

Popolnoma novo pa je v zadnjih letih urejeno tako zvano četrto dvorišče na Hradčanih. To novo dvorišče se nahaja na levo od glavnega vhoda v grad med traktom s špansko dvorano in škofijsko palačo, po dolgem pa sega od dostopa h glavnemu vhodu mimo slovesnega vhoda k španski dvorani do Jelenjega jarka. Na mestu novega dvorišča se je nahajal prej nasip, ki so ga odstranili in zemljišče izravnali. Celota te ureditve obstoji iz treh zaporednih delov v vrsti od dostopa h glavnemu vhodu v grad, in sicer tlakovanega dostopa k stopnicam na srednji in glavni del, četrtega dvorišča v ožjem smislu ob vhodu k španski dvorani in zadnjega dela, kjer je dohod k Prašnemu mostu. Prednji del je monumentalno tlakovan z granitnimi pasovi, med katerimi se nahaja droben tlak sestavljen iz kremenčevih kroglic. Lice stopnic na srednji del je pokrito z granitom. Višji srednji del je monumentalno ograjen in posut s peskom, na gornjem koncu se nahaja majhen alpinetum, blizu dohoda k španski dvorani pa se nahaja konservirana iz nasipa izkopana romanska hiša, ki je maskirana s pergolo. Dohod k Prašnemu mostu je ograjen s kamenito dekorativno ograjo na zidanem ometanem podzidku. Čeprav je vsa ta ureditev nekam

³ Glej DS 1930, sl. 35, 36, 37, 70 in 71.

⁴ O Plečnikovih delih na Hradčanih prim. Novosti Pražkého Hradu a Lan, Praga 1928 in J. Plečnik na Hradčanih in v Ljubljani, Lj. 1930.

sodobno stvarna in tipično Plečnikovska, jo enostavna velikost, ki jo odlikuje kakor vsa druga ureditvena dela na Hradčanih, prav dobro ureja v obstoječo arhitektonsko okolico. Kljub zavedni skoraj puritanski strogosti je duh, ki veje iz tega dela, naravnost baročen.

V zvezi z ureditvijo okolice gradu na Hradčanih je tudi projekt za ureditev dovoza na Letno. S tem problemom, ki je končno v ozki zvezi z regulacijo Hradčanom sosedne Letne, se bavi praška mestna arhitektura že delj časa in je tudi Plečnika ves čas po vojni živo zanimal. Tu priobčeni projekt se omejuje na rešitev dovoza z vltavskega obrežja na Letensko brdo. Da kar mogoče praktično reši ta pereči problem, je izbral arhitekt podaljšek t. zv. Jelenjega jarka, ki se izteka k obrežju med koncem Hradčanskega hriba in Letno. Po Plečnikovem načrtu bi se cesta pričela dvigati ob Deylovem zavodu v bližini Starih grajskih stopnic, bi ob skupini starih hiš na koncu Hradčanskega brega prestopila podaljšek Jelenjega jarka, se dvignila po bregu pod Belvederom v loku na levo in bi po monumentalnem mostu, ki bi imel spodaj obliko portala, ki zapira dolino, preskočila konec Jelenjega jarka, se vila v loku nazaj po Hradčanskem bregu ter pri že omenjeni skupini starih hiš preskočila z mostom dolino in se vzpela na drugi breg; tako bi v obliki petlje brez prehudega vzpona dosegla za dostop na Letno zaželeno višino. Poleg tega, da do skrajnosti olajša vzpon na Letno in omili drugače neizbežno nerodne ovinke, ki dosegel arhitekt s to pentljasto med dve pobočji položeno cesto mestno arhitektonsko mikaven motiv, ki bi že sam obogatil obstoječo slikovito naravno grupacijo; važno je dalje tudi, da bi bila s to rešitvijo preprečena zazidava treh bregov, na mesto in na Hradčane pa bi se odprla vrsta mikavnih pogledov.

Kakor v Ljubljani načrti za ureditev mesta rastejo iz trdnega zamisla o končni celoti, vidimo prav tako pri delih na Hradčanih, da ima arhitekt pred očmi vedno tisto večjo celoto, ki bo edina šele dvignila polagoma nastajajoče posameznosti v vsestransko uglašeno celoto. Fr. Stelè

Kongres madžarskih katoliških pisateljev v Esztergomu.

Minulo poldrugo desetletje je pomenilo resničen preporod katoliške ideje v madžarskem družabnem, književnem in umetniškem življenju. Ta obnova se deloma lahko smatra za naravno reakcijo proti komunizmu, ki je zapustil žalosten spomin.

Na literarnem področju se je ta poglobitev pričela nekoliko prej in je spojena z imenom Otokarja Prohászke, velikega škofa v Székesfehérváru. Prohászka ni le kot škof, bogoslovec in pridigar izreden pojav, marveč tudi kot leposlovec. In to ne zaradi svojih redkih leposlovnih del, marveč zaradi brezprimerno zanosne pesniške osnovne črte v svoji osebnosti. Srečno križanje teh lastnosti, kakor tudi njegov moderni katoliški nazor, je glavni vzrok onemu čudovitemu vplivu, ki ga je imelo njegovo delo na sodobnike in potomce. To delovanje je predstavljalo novo katoliško duševnost, ki je grabila v tisočere probleme modernega življenja. Katoliška literatura je začela opuščati nabožne teme, t. zv. zakristijsko literaturo. Čutila je, da